

Erdély

ALAPÍTVÁ 1892-BEN

Új sorozat, 39. szám

2012/1.

Megjelenik havonta

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület

– Kolozsvár 1891 Értesítője

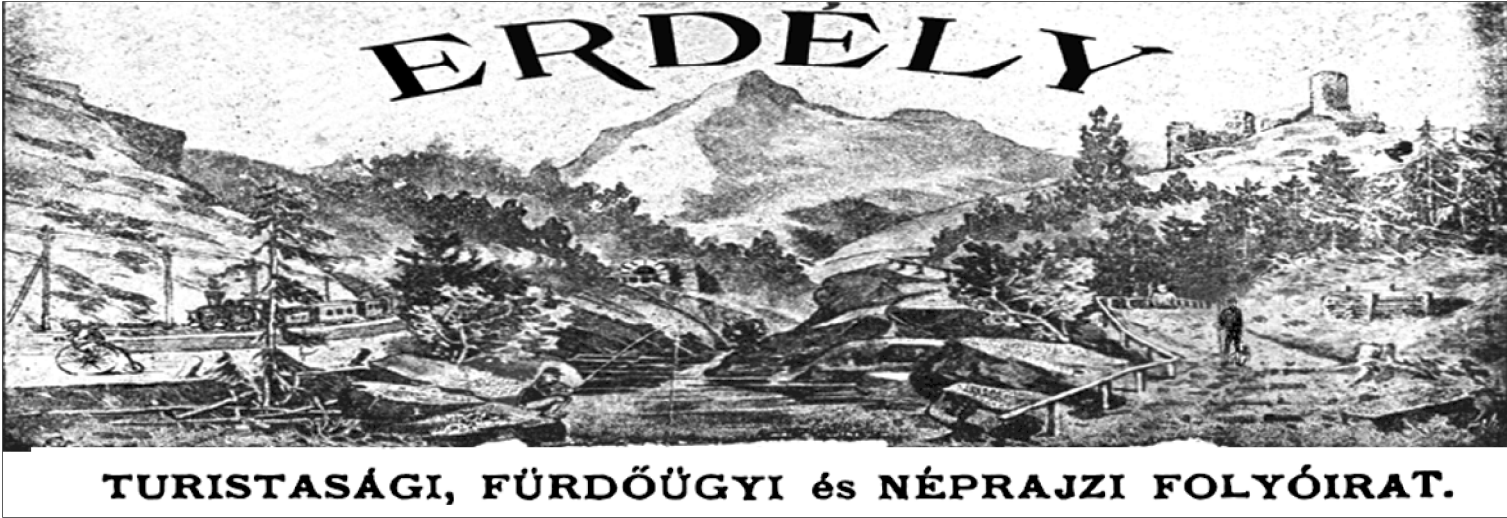
Szerkesztők:

Tóthpál Tamás

(tothpaltamas@gmail.com)

Pál Gyöngyi

Wanek Ferenc

Ne várd meg a tavaszt, gyere velünk kirándulni!

Tavaszi, napos idővel indult a január 2012-ben, az enyhe időjárás kicsalogatta az erdőbe a természetkedvelőket. Így történt, hogy a Bagaméri Tibor vezette hagyományos újévi túrán január 2-án a Cérna forrásnál 72-en (!) vettek részt. A többi januári kirándulásunk is igen népszerűnek bizonyult.

PÁL GYÖNGYI

Néhány nap múlva a szerdai „Gyalogolni jó” túrán, Székely Lavottánál szintén szép számban gyűltek össze a gyalogolni vágyók a Slamovics házhoz és a Brüll kilátóra szervezett kiránduláson. Ezen a napon Kolozsvárt és a Kis Szamos völgyét egész nap sűrű köd borította. De ebben a magaságban, valamint a Bükki telep, Bivalyos, Kismagura felett kék volt az ég, és melegen sütött a nap. Lent sűrű köd takarta a várost, a Gorbó- és a Plecska-völgyet, csak a magasabb dombtetők emelkedtek ki, mint szigetek a fehér tengerből.

Zordabb, de az évszakhoz képest még mindig enyhe időjárással indult január 8-án a szombati nap. Feischmidt Jánosnak a Mikes-tetőre szervezett túrájára 32-en jelentek meg. A 40-es autóbusz Bükki telepi végállomásától kezdtek gyalogtúránkat a Sárosbüknek nevezett erdőrészen keresztül, a Mikes-tetőn levő rádióház melletti tisztásig. Itt megemlékeztünk Szabó T(örpényi) Attila (Fehéregyháza, 1906. január 12. – Kolozsvár, 1987. március 3.) nyelvész, történész, irodalomtörté-

nész, néprajzkutatóról. Pályája kezdetén irodalomtörténettel foglalkozott, de az 1930-as évektől kezdődően a nyelvészet, a nyelvjáráskutatás és a nyelvtörténet irányába fordult. A helynévgyűjtés jelentősége és módszere című módszertani tanulmányával elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Sámuel-Kölber-díját. Szerkesztette az Erdély (1938–39), az Erdélyi Múzeum (1941–47) című folyóiratokat. Szerette a természetjárást, tanítása napjainkban is követendő: „...az embernek nem szabad kiszakadnia a természetből, a szellemi munkásnak meg éppen szüksége van a szabályos időközökben, ütemesen megismétlődő kikapcsolódásra, mind a testi, mind pedig a szellemi rugalmasság megőrzése érdekében.”

Utunkat az Árpád csúcs (833 m) felé folytattuk, majd Bivalyosra ereszkedtünk be, onnan a Dumbráva gerincen tértünk haza. Útközben találkoztunk össze Kiss Jánossal és csapattal, akik épp az Árpád csúcs felé igyekeztek. Ők a monostori végállomásra indultak. Ezt a túrát Kiss János már évek óta hagyományosan megszervezi január első hetében.

Azt mondják, a tavasz a túrázás igazi szezonja, télen sok nehezítő körülménnyel kell megküzdenie a mindenre elszánt turistának. A következő hétvégére megérkezett az igazi tél is. Január 14-én valódi téli reggelre ébredtünk. Erre a napra is több túra között válogathattunk az EKE-programban: egyik a Brüll-kilátóra, egy másik a feleki sípályához csalogatott. Mi László Györgyi és Vlád Pál vonatos kirándulását választottuk, a Meszesre. Erre a túrára 21-en indultunk, fiatalokból és idősebbekből, valamint két gyerekből állt a csoport. A Drăgan-völgyi megállóig utaztunk a reggeli vonattal, onnan indultunk szekérúton, a domboldalban levő elszórt házak és tanyák között a Meszes-gerinc, a Greben (970 m) csúcs irányába, visszafelé Kissebes (Poieni) felé jöttünk. A frissen hullott hó betakart mindent, a jégkristályok fehér köntösbe öltöztették a fákat. Felettünk komor, fekete hófelhők gyülekeztek, amelyek leereszkedtek, és ködbe borítottak mindent, majd felemelkedtek, és látni engedték a tájat. Itt-ott a felszakadozott felhők közt átszűrődött a nap sugar, majd újból összeverődtek, és ismét havazott. A tetőn a hideg szél arcunkba szórta a havat, betakarta az utakat, ösvényeket. Kemény munkát jelentett utat talposni a 20–30 cm-es hóban. Kezünk szinte megfagyott, amíg fényképeztünk, az akkuk hamar

Pihenő a Meszes-gerincen

lemerültek a hidegben, cserélni kellett őket, de sikerült jó néhány képen megörökíteni a téli tájat, az érintetlen havat, a miniket körülvevő hófehér világot. Az említett túrák csak egy részét képezik az EKE – Kolozsvár 1891 januári programjának, minden hétre majd 3-4 kirándulást hirdetünk. A természet mindig és minden évszakban szép. Szép akkor is, amikor fehér hótakaró borítja a tájat, zúzmara vonja be a fák ágait, csak egy kis merészség kell, hogy kilépjünk otthonunkból, és elinduljunk egy pár órás sétára. Hogy mire

jó mindez? Erre talán dr. Tavaszi Sándor sorai adnák meg legjobban a választ: „Bármennyire is hódít napjainkban a természetjárás, a köztudat mégis csak pusztá időtöltésnek és szórakozásnak tekinti, amelyet elnéző szeretettel megbocsát. Társaldalmunk még mindig nem látja, hogy a természetjárás egyrészt a mai ember menekülése a szövevényessé vált élet megfojtási kísérlete elől, másrészt erőteljes küzdelem azért, hogy a színlelt látszatok és a színes hazugságok világából kimentessék az egyszerű, a tiszta emberi.”

Mókusvadászat Dornavátrán

Fotóstársaimmal mókusvadászatot voltunk Dornavátrán. Természetesen nem puskával, hanem fényképezőgéppel! Az egykori rusztikus parkot, a ki tudja, hány éves, de talán az 50 méter magasságot is elérő ősfenyőkkel borított területet a jelenlegi demokrácia jócskán módosította: a kiépített sétányok, színpad, szoborpark, no meg az ideépített ortodox templom a korábbi természetes környezetet nagymértékben megváltoztatta. A múlt század 70-es, 80-as éveiben a fenyőfákon számos madáretető, a mókuscsaládoknak komfortos életet biztosító házacska sokasága is jelen volt, szavatolva a madárvilág és a mókuscsaládok nagy számát. A mókusok, a Marianna búvós névre hallgatva bátran másztak az őket hívogatók lábszárára vagy karjára egy kis finom eledel reményében. December végén, négyesben, dióval és más finomságokkal csalogattuk a kis rágcshalókat. Nem éppen a kora reggeli órákban Mezei Elemér vette észre az első mókust. Be is cserkésztek a diók összeverésével, összesúrolásával, jelezve, hogy barátságosan várjuk jöttét, fotómodellként számíttunk rá. Társa viszont, a meleg fészekben várva a napsütésre, nem tisztelt meg bennünket jelenlétével. Az eleinte bátortalannak tűnő mókus hamarosan oly bátorságra kapott, hogy a szorosan fogott diót lábbal-szájjal csak kivette a kezünk közül, és elraktározta a hóval borított talajba, ahonnan Elemér egy párat vissza is gubera. A mókuska újból és újból visszajött, mindig bátrabban, mint előzőleg, és immár oly merészen, hogy a dióbelet Bányász Pista kezéből is elfogyasztotta. E helyről tovább menve, immár párosan is láttunk mókusokat. Több felől is hallani lehetett a Marianna hívó szót, valamint a diók összeverésének hangját, amint kicsik és nagyok a játékosan fürge mókusokat hívogatták. A sípálya alapos bejárása, valamint rövid városlátogatás után kissé fáradtan, de mókusélményben gazdagon ültünk vonatra, és hagytuk magunk mögött a havas fenyőfákkal borított dornai tájat.

Vas Géza

Restitutio

■ Rovatunk célja „visszaszolgáltatni” az olvasónak az EKE hajdani hírlapírói, avagy a turistatársadalom más nagyjainak ki nem adott, illetve az egykori *Erdély* folyóirattól eltérő nyomtatványban megjelentetett írásait. A múlt év végi Tulogdy János-évforduló és megemlékezések kapcsán, Tulogdy János egyik írásából közlünk egy részletet. A részlet *Adatok Kolozsvár környéke forrásainak ismeretéhez* című tanulmányából származik, mely 1957-ben jelent meg a kolozsvári, akkor még Victor Babeş és Bolyai egyetemek közleményeinek II. évfolyamában, a Természettudományi szorozatban.

Adatok Kolozsvár környéki forrásokhoz

■ ...Lássunk (...) néhány, eddig le nem írt érdekesebb forrást.

A felső tarka-komplexum és felső durvamészkő érintkezési szintjének rétegforrásai. Ezek közül a legtipikusabb a már Koch Antal által leírt János-kút. A forrástól pár méterre É-ra – a folyás irányában –, ahol a Plecska-patak meandere a domboldalt levágta, jól látható, hogy a forrás a felső durvamészkő alatti, a felső tarka-komplexumhoz átvezető zöldes márgarétegen tör elő.

Ugyanilyen rétegtani helyzetű, bővizű rétegforrás van a Plecska-patak bal parti martján, a János-kúttól D-re levő ház mellett, valamint ugyancsak a Plecska-patak völgyi síkságának bal oldalán, a régi katonai lögyakorlótér közepe táján: a szépen foglalt, de elhanyagolt környezetű Erzsébet-forrás. Az e csoportba tartozó források közül legérdekesebb a Csigadomb keleti oldalán a Bongár-patak forrása, a Felső-Bongár forrás (a kolozsmonostori apát-ság gyümölcsös-szőlőskertjéről – Baumgarten – kapta nevét, az 1800-as évek közepén megjelent térképen Barátok-kútja néven szerepel.) A felső Bongár-forrás alatt van az Alsó Bongár-forrás, mely a felsőhöz hasonló rétegtani helyzetű rétegforrás. A Csigadomb D-i lejtőjén a deluvium leszakadt anyagán át ömlik ki a felső durva mészkőből a Kont-forrás vize. A Bácsi-torok forrásai a felső durvamészkő és a felső tarka-komplexum határán kifolyó rétegforrások. Ilyen az Angyal-kút, amelynek vize megcsappant, amióta az 1920-as években a mögötte levő mészkőbányában elérték a vizet át nem eresztő réteg szintjét. A Bácsi-torokban végigfolyó Hosszúvölgyi-patak mentén több forrást találunk. Az első, nagy munkával foglalt forrás – melyet „Kolping-forrás”-nak neveztek – alig csörgedez, mert egy mögötte levő mészkőbánya hányójának törmelékéből kiszivárgó vizet foglalták. Távolabb van a Tálnoki-tag bővizű forrása, amelyet itatóvályúval is elláttak.

A Hosszúvölgyi-patak fejnél a vízválasztón a szucsági Boc-patak vízgyűjtőterületére jutunk át. Itt az első forrás a Szucság K-i szélénél levő, igen bővizű, s a felső durvamészkő kútszerű mélyedéséből feltörő Óboc-forrás, melyet a természetjárók „Szucsági forrás”-nak neveznek. A Boc-patak és az Óboc-forrás a XIII. és XIV. században Bács községtől Ny-ra, a Nádas-patak mentén, a mai Szucság vasúti megálló felé elterült község emlékét, nevét őrzi. (...) A nagy esésű szakaszon, a nagy esőzések torrens vizei által szállított mészkőtömbök közt tovább haladva, Kolozsvár környékének egyik legjellegzetesebb rétegforrásához jutunk (A termé-

szetjárók Tulogdyi-forrásnak nevezik). Itt a forrás vize a meredek mészkőfalból egy repedés mentén, az alatta levő vizet át nem eresztő márgarétegen tör elő, mely nagy CaCO₃ tartalma folytán kb. 70 cm magasságban édesvízi mészkövet halmozott fel a forrás csorgója alatt. Sajnos, ennek nagy részét az 1954 tavaszán hóolvadással egybeeső esőzés nagy vize elhordta. (...)

A mezőségi és feleki rétegek érintkezési vonalán feltörő források közül, mint legismertebbet a Bükk-erdő Bilaşcu-forrását (volt Majláth, azelőtt Pintye-kút) és Györgyfalva forrásait említem meg.

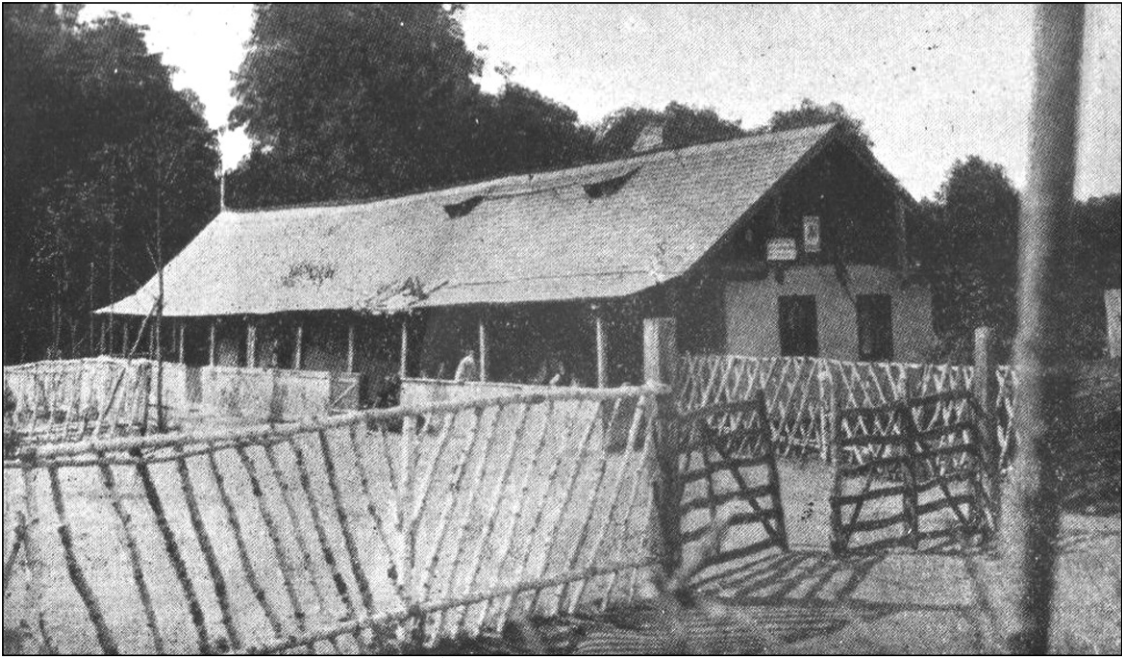
A teraszforrások az 509 m. magas Hója-tető (a természetjárók Kányafői-messzelátója) után következő Pál-tető aljától a Csigadomb végéig követhetők a Kis-Szamos II. számú teraszának homlokfalán, illetve a teraszok peremébe bevágódott vízmosságok bevágódásának oldalfalán. A Pál-tető alján, a teraszon levő házcsoport után a teraszról levezető vízmosság bevágódásában már szépen fel van tárva a Kis-Szamos teraszának kavicsa, melyből forrás buzog ki. Odébb a Dr. S. Caşu jelzésű betonnal valamikor szépen foglalt kitűnő forrás bő vize tör elő. (...) Teraszforrások törnek még elő a Monostori-gát mellett a Kis-Szamos II. számú teraszából. (...)

Az általam leírt meanderforrás után, a kis vízhozamú, nem állandó **suvasforrások** közt nagyobb jelentőségű nincs. Legfeljebb a Szelicsére vezető út elején, a házcsoportnál levő foglalt (Bercsényi-kútnak nevezett) forrás említhető meg, melynek közelében – a házcsoport végén – a volt természetjáró menedékház építésénél római település emlékei kerültek elő.

Sósforrások. A Szamosfalvi sósfürdő forrásaira vonatkozólag – melyek irodalma a leggazdagabb – megemlítem, hogy azok vizét már az 1800-as évek közepén fürdésre használták. Szádeczky Gyula 15, Szabó Árpád és Boda Gábor 26 forrást írt ott le. A Dezmér határában levő csonthegyi sósforrások ma teljesen elhanyagoltan állnak. Ezek közelében a római korban is volt település, mint a János-kút s a bácsi-toroki Angyal-kút mellett. A Kolozsvár környéki források hőmérséklete általában 10-12°C°. Leghidegebbnek a Gorbó-völgy fejnél levő volt EKE-forrás vizét találtam 9°C°-kal. (...)

A többi forrásoknak a természetjárók, kisebb települések vízellátása, állatok itatása szempontjából van jelentősége. A típusos rétegforrások, a karsztjelenséggel kapcsolódó források, a teraszforrások, meanderforrások tudományos szempontból érdemelnek figyelmet.

A Lépésmérő Társaság, avagy egy kis szeletnyi EKE-történelem

A bükketői Árpád-menedékház (archív felvétel)

Az 1989-es események után Kolozsváron az újraindult EKE-ben a tagság nagy tervekkel és nekibuzdulással szerette volna folytatni elődeink minden tevékenységét. Különböző szakosztályok alakultak (egyesek sajnos csak tervek maradtak), folytak a tervezetések, ki, ahogy tudott, odaállt vagy éppen gátolta a tevékenységet, sokan még most sem tudják levetkőzni az elmúlt időszak ideológiai nézeteit, beidegződéseit, megszokásait. Ennek szellemében az EKE 1993-as Merza Gyula megemlékezését követő napon, a december 12-i kirándulás alkalmával alakult meg újra a Lépésmérő Társaság (LMT) is.

VÁRADI ISTVÁN

A társaság új elnöke, Fazakas Ferenc ekkor kezdte meg munkáját, melyet később Bagaméri Béla vett át. A kezdeti lelkesedés lanyhulni kezdett. A tagság, úgy látszik, nem értette meg a dolog lényegét, vagy kényelemből nem akartak (nem tudtak?) az aelnökkel lépést tartani. Fazakas Feri azóta is szorgalmasan méri lépésmérőjével a tűrák hosszát. A tagság egy része, baráti beszélgetések alkalmával gyakran emlegette, hogy jó volna folytatni ezt a szép hagyományt. A tervezetéseket tett követte:

Kolozsváron 2002 augusztusában újraindult a Lépésmérő Társaság. Új vezetőséget választva, új alapszabályzat-tervet dolgoztak ki, új célokat tűzve a tagság elé.

Átlapoztam az *Erdély* című folyóiratot, felidéztem az édesapám által régen mesélteket, amit megtudtam a társaságról, azt megosztom az olvasókkal is.

1908-ban kezdődött, amikor dr. Tompa Kamil ügyvéd svájci útvjáról egy pedométert (lépésmérőt) hozott. Tompa Kamil szeretetre méltó, vidám egyéniséggel kis kiránduló társaságot toborzott maga köré, mely a lépésmérővel figyelte a lépésekben megtett utak hosszát, nagyságát.

Közbejött az első világháború és az azt követő nehéz időszak. Az EKE tevékenysége nem szakadt félbe, bár csökkentett tevékenységgel, de igyekeztek a tagsággal az összeköttetést gyűlések, kiránduló tervek, folyóiratuk és hírlapi közlemények útján ébren tartani. 1916-ban jelenik meg a *Gyilkostói-kalauz* (Vákár P. Arthur tollából), Ugyanezen évben gr. Lázár István elnökle alatt csendben megülték egyesületünk fennállásának 25. évfordulóját. 1919 nyarán ünnepelték meg az 1918-ban tatározott kolozsvári bükkerdei Bercsényi-menedékház tízéves fennállását.

1922. április 18. bükki kiránduláson Merza Gyula javasolta, hogy e kis kiránduló csoport,

mint EKE Lépésmérő Társaság (LMT) működjön. Javaslatát elfogadták, és Merza Gyulát megválasztották elnöknek. Ez a lelkes csapat kirándulások szervezésével, irodalom- és természet-szeretetre való neveléssel egy úrt pótolta a háború utáni EKE tevékenységében. A jó humorú, vidámságot, tudományokat, irodalmat kedvelő társaság hasznos szolgálatot tett a Bükk látogatosságának, a virágkultusznak és a Kolozsvár környéki kirándulóhelyek népszerűsítésének.

Merza Gyula 1930-ban így ír: Különbben kisebb társas kirándulások az új impérium óta sehol sem szüneteltek napjainkig, múzeumunk vonzereje pedig éppen nem csökkent. Mi sem bizonyítja jobban az egyesület létét és tevékenységét, mint a választott elnökök sora 40 év alatt: gr. Bethlen Bálint (1891–1899), br. Feilitzsch Arthur (1899–1906), Heppes Miklós (1906–1908), gr. Lázár István (1909–1920), dr. Haller Gusztáv (1920–1923) és dr. Szádeczky Gyula, (1923–1930) akik a tisztikar élén az EKE céljait a legnehezebb viszonyok között is megvalósítani törekedtek.

Tehát az EKE tevékenysége nem szakadt meg még az I. világháború és az azt követő új rendszer alatt sem. Rendszeres kirándulásokat szerveztek: 1926-ban már több mint 40-et, 1927-ben 65-öt, 1928-ban 126-ot, 1929-ben 204-et, nem is szólva a kisebb-nagyobb magánkirándulásokról. A kolozsvári Bükkerdei Bercsényi turistaházban 1926-ban ün-

nepelték az EKE 35., 1927-ben a Kárpát-múzeum 25. évfordulóját, majd később a turistaház fennállásának huszadik évfordulóját. Ugyanakkor választották kedvenc virágjukat, a Gencianát (enciant) a Lépésmérő Társaság jelképévé.

Kirándulásaikat nem csak Kolozsvár környékére rendezték, hanem a Tordai- és Túri-hasadék, Torockó a Székelykövel, Runki-szoros, Dobrin, Vlegvásza, Révi cseppkőbarlang, Dregán-völgy, Kiskapus, Pányiki-szoros, Kolozsfürdő, Marosújvár, Gyerőffy-szöktető, a Negoj hegység, Remetei-sziklaszoros, Leányvár, Bátorly-hegy, Szénafüvek, Szkerisorai-jegesbarlang, Szamosbazár, Csodavár, Oncsászi-barlang, Detonáta és több székelyföldi körút is szerepelt az úticélok között.

Merza Gyula *Az EKE története 1891–1930* című írása, ahonnan az adatok nagy részét merítettem és a régi tagok írásai, visszaemlékezései, fényképei és a korabeli újságcikkek mind ezt a tényt igazolják.

Az EKE 1930-as hivatalos újbóli bejegyzése után dr. Tompa Kamilt EKE-alelnöknek és turistaházi gondnoknak választják. A társaságot nemcsak az elért eredmények érdekelték, hanem az egymás iránti bensőséges kapcsolatok kialakítása, a természet iránti tisztelet és szeretet vezérelte mindannyiukat.

Végezetül ezt a kapcsolatot tükrözendő, idézünk Merza Gyula verséből, melyben a Tompa-pihenő 1934. június 24-i felavatása alkalmával a társaság tagjairól, Tompa Kamilról és társairól ír: *Tizenöt év óta klubunk Címén folyt kirándulásunk, Több millió lépést téve Pedométer által mérve. (...) Se sorok a Mátyás Házban Az EKÉ-nél levéltárban Hirdessék, hogy Tompa, Cseke A Bükkerdőt, hogy szerette... S menházunkat hűn kezelte.*

HÁNY LÉPÉS A FŐTÉRTŐL...

Árpád-csúcs
Bátori-hegy
Csiga-domb
EKE-forrás
Jósika-kilátó
Kis Magura
Leányvár
Nagy Csolt
Páter-forrás
Szent Pál-tető

14.474 lépés (11 km)
17.073 lépés (14 km)
12.658 lépés (10 km)
13.690 lépés (11,5 km)
10.625 lépés (8,5 km)
15.294 lépés (13 km)
11.306 lépés (9 km)
24.285 lépés (17 km)
16.438 lépés (12 km)
7.070 lépés (6 km)

Kolozsvár környéki kirándulások geológusszemmel

A vidék legismertebb földtani képződményei:
a feleki gömbkövek

WANEK FERENC

Talán nincsen olyan természetjáró Kolozsvárott, aki ne találkozott volna a gömbkövekkel. Sokan azonban azt hiszik, hogy ezek kizárólagosan Erdőfelek és Kolozsvár sajátjai. Az igaz, hogy innen kerültek elő a leglátványosabb példányok, az is igaz, hogy a tudományos irodalomban az itteniek szerepeltek először, sőt a nevüket is innen kapták, de el kell oszlatnom azt a tévhitet, mely szerint csak ezen a tájon léteznének. Bizony, ezek a gömbkövek gyakoriak majd' az egész Erdélyi-medencében, ott, hol a szarmatakorí üledékek elterjedtek: Beszterce környékétől Nagyszeben vidékéig, Kolozsvár szomszédságától Udvarhelyszékig, sőt még a Kárpátokon túl is előfordulnak.

Sokan – hazai és külföldről idelátogató szakemberek egyaránt – keresték a választ e képződmények keletkezésének titkaira. Nem lenne elegendő e tér kifejtetni ezeket a véleményeket, de mint érdekesség elmondható, hogy Brassai Sámuel is közölte a maga véleményét, ami azonban nemcsak szakszerűségében megkérdőjelezhető, de neves polihisztorunk nem ismerte az erdélyi szász és külhoni kutatóknak az igazsághoz sokszor közelebb járó, korábbi ide vonatkozó felvetéseit sem. Török Zoltán, a Bolyai Tudományegyetem kiváló érdemű professzora is megfogalmazta véleményét, emellett tart ki mindmáig tanítványainak nagy többsége is.

Mi más nézetet fogunk e tekintetben ismertetni, de először nézzük meg közelebbről ezeket a gömbköveket.

A feleki gömbkövek elterjedése Erdélyben egybeesik az Erdőfeleki Homok Formációval. Ez a formáció részben egyidős a múlt hónapban bemutatott Írisztelepi Agyag Formációval, de Kolozsvár környékén következetesen ez utóbbinak a fedőjében, azaz felette található. Magyarán ez azt jelenti, hogy a két típusú üledék ugyan más-más

környezeti feltételek mellett, de egyidőben, ám térben elkülönülten is képződhetett. Kolozsvár környékén azonban időben jól elkülönülten, előbb az Írisztelepi Agyag Formáció, utóbb az Erdőfeleki Homok Formáció képződési feltételei uralták a terseget. Ezt a formációt ugyanabban a réteghelyzetben megtaláljuk a Szamos mindkét oldalán egyaránt. A várostól délre, az Írisztelepi Agyag Formáció felett, a dombok legtetetjén fogunk rájuk találni: a Pokol-köz vidékén, a Szénafüvek felső zónájában. Mivel a Szamostól délre a dombok magasabbak, nagyjából ugyanabban a tengerszintfeletti magasságban, de jóval nagyobb kiterjedésben mint északon, a Györgyfalva-Erdőfelek-Árpádcsúcs egész vonalán széles sávban követhetjük ezeket a homokrétegeket, melyek tele vannak gömbkövekkel.

A gömbköveket itt Kolozsvár környékén, jóval az Erdőfeleki Homok Formáció mai elterjedési határán túl is megtaláljuk, mivel ellenállóbbak, mint az őket bezáró homokösszlet, melyben képződtek, sőt gömbalakjuk következtében, a gravitáció hatására szabadon is gurulhatnak a lejtőkön. Mi több, ezelőtt körülbelül 10–11 ezer évvel olyan feltételek uralkodtak e vidéken, hogy a lejtőcsuszamlások óriási méreteket ölthettek, így a megcsúszott tömegekkel a gömbkövek a mai belváros területére is eljutottak. Öríznek az unitárius templom előcsarnokában egy ilyen gömbkővet, mely egykor a város központi piacterén, a Szent Mihály-templom közelében állt. A hagyomány szerint, erre felállva hirdette tanait a város lakóinak Dávid Ferenc. Ez a gömbkő túl nagy lett volna ahhoz, hogy abban az időben bárki is azzal foglalkozott volna, hogy nagy távolságból odacipelje, de a megyeházzal szembeni parkocskában (a Postakert utca elején) lévő szökőkutat ékesítő gömbköveket sem Erdőfelekről szállították oda. Éber szemmel járók a város számtalan pontján akadhatnak utcákon, tereken

Feleki gömbkövek a Plecska-völgyben

vagy kertekben díszként is szolgáló, számtalan olyan gömbkőre, melyeket az említett, eljegesedés végi csuszamlások utaztattak a mai város területére.

Azért azt is érdemes pontosítani, hogy a várostól délre, illetve északra előforduló gömbköves Erdőfeleki Homokkő Formációhoz tartozó rétegek nem egymástól elszakadt területen képződtek, egyazon medencefenék szülőttei. Egykoron folyamatos rétegösszletet képeztek, csak az utolsó közel kétfélmillió év alatt a Szamos mélyítette azt a völgyet, melyben ma Kolozsvár (is) fekszik, így az egykor egységes tengerfenék-üledékek rétegsorai felaprózódtak, sőt, ahogy észak felé haladunk (mivel arrafelé a rétegek utóbb magasabbra nyomódtak fel), a felszínről teljesen leoptak, eltűntek. A Szamos és mellékvizei lemosták, és anyagukat messzire szállították. Igen kis részük folyami teraszok formájában viszonylag közel maradt az eredeti helyhez, nagyobb

részük azonban (Erdély korábbi felszínének többi közeteivel együtt) a Pannon-medence feltöltéséhez járult hozzá, de az említett formáció homokanyaga eljutott akár a Fekete-tengerig is.

A patakvizek gyakran hozzájárulnak a gömbkövek kipreparálásához, a lazább kőzetanyagot mellőlük elmosva: akár eredeti helyükön, akár a csuszamlások által elszállított másodlagos helyükön is legyenek. Ezért van az, hogy ezeket gyakran találjuk jelentősen felhalmozódva akár a Plecska-, akár az Őzek-völgye mentén, a Békás-patakban vagy a Botanikus Kertet átszelő Cigány-patakban. A Szamosnak a Kolozsvár környéki mellékvizei azonban nem elég nagy vízhozamúak ahhoz, hogy jelentős távolságra szállítsák a meglehetősen nagy méretű, tehát súlyos gömbköveket. Ezért (is) kellett elvetni a gömbkövek keletkezésének azt a korai, gyermeket magyarázatát, hogy a folyóvízi szállítás alakította, kerekítette volna őket.

Az elmondottak adnak arra magyarázatot, miért annyira elterjedtek, s egyes helyeken miért találjuk összehalmozottan a feleki gömbköveket Kolozsvár környékén. Ha gömbkövek szépségeire vadászunk, elmehetünk nemcsak az említett patak-völgyek mentére kirándulni, de nagy tömegben bukkanunk rájuk a Szelice-sí-tavak környékén – újabbkori mesterséges feltárásban –, igaz, ott a negyedidőszakban áthalmazott kőzet-tömegekben láthatjuk, akár csak a Monostor és a Hajnal negyedekét összekötő serpentin felső részében. Helyben található azonban a katonai menedékház (korábban Terasz-menedékház) közvetlen szomszédságában, a kilátó alatt. Egy időben ez volt a legszebb gömbköves feltárás, ám a katonaság „rendbe tette”. A falból kiszedték, és sorba állították a kőgömböket. Ami ottmaradt a rétegben, az jobbára törött.

A legszebb gömbköveket ma

a Sáros-Bükk felső részében láthatjuk, azon az útszakaszon, mely a Bükki kolóniától halad a Mikes-tető háza felé (kék és piros sávjelzés) azon a szakaszon, ahol korábbi (az erdő által már régen benőtt) földcsuszamlások szakadásfala alatt (gyakran a völgy irányában jól azonosítható a megcsúszott föld tömege), vagy éppen rajta visz az ösvény. Sokszor e gömbköveket bonyolult szövevényben összenőve találjuk, furcsa alakzatokat öltve: teknősbéka, fekvő béka, ökörszem, keblek stb. Egykori egyetemi társam, jó barátom, Szalai József – ma Svájcban élő, hírneves, kiváló festő –, mikor az 1960-as évek első felében erre kirándultunk, lázasan szaladgált egyik gömbkőtől a másikig, hogy mindeniket külön-külön megcsodálja, s lelkendezve kiabálta: „ez Bráncusi kertje”. (Ha valaki nem tudná, Constantin Bráncusi Párizsban alkotott, 20. századi világhírű modern román szobrász volt, aki a nagyon leegyszerűsített, már-már puszta mértani testek formavilágával fejezte ki magát.) Találónak tartom névadását, s méltónak arra, hogy névadója emlékére is, ezt a nevet megőrizzük.

Szép feleki gömbkövekre akadhatunk Erdőfelek, Györgyfalva, Ajton falvak határában kószálva is, vagy messzebb, Beszterce vidékén, így Bilak és Oroszborgó közelében, de múzeumi gyűjteményekben is, Besztercen vagy Bukarestben. Különösek a kisdisznódi (Nagyszeben mellett) vártemplom udvarába összehordott gömbkövek, melyek valamikor a várvédelem szolgálatában álltak, hiszen, ha a várhegy oldalába legurították, a támadók soraiiban „rendet vágott”. Ezért volt ebben a faluban az a szokás, hogy a házassodni akaró fiatal fiúknak egy nagy követ kellett saját erejükből felvinni a várba, ezzel bizonyították rátermettségüket, és ezzel érdemelték ki, hogy házassodhassanak.

FOLYTATJUK

Gömbkövek a Sáros-Bükkben

Erdélyi Gyopár újdonságokkal

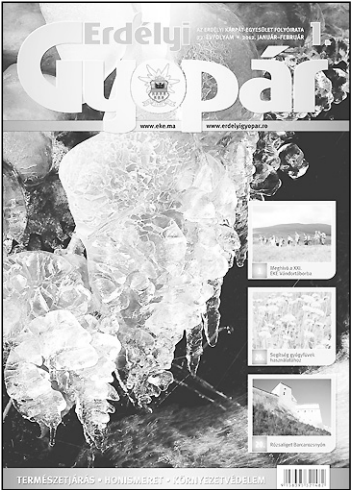
■ „De szép is a nagy természet,/ hol haldoklik, hol meg éled!// Hóból víz lesz, vízből hó lesz.../ Más szavunk sem lehet erre:/ így is jó lesz, úgy is jó lesz.” Tamkó Sirató Károly versével és gazdag tartalommal jelentkezik idén először az Erdélyi Gyopár. Borítóján a tél tarkasága biztat olvasásra, az EKE elnöke pedig vezércikkben beszél az ég és föld közötti ember feladatáról.

Ki e folyóirat friss lapszámát kézbe veszi, egyúttal meghívót is kap: szívesen látják családotól a XXI. EKE Vándortáborban. A szervező Székelyudvarhelyi Osztály azzal kecsegtet: olyan tábor lesz ez, amilyen még nem volt.

Iskolásoknak jó hír: idén is lesz EKE-napi pályázat, Eröss Zsolttal a Himalájában címmel, és a legjobb tollforgatók a valóságban ha nem is mehetnek Zsolttal a Himalájába, de együtt vacsorázhatnak vele.

Bel- és külföldi túraleírások sokasága csábítja az embert, hogy kimozduljon otthonából, a hírek rovatban az EKE osztályai számolnak be „kiruccanásaik-

ról”, ugyanakkor a hosszú téli estékre alkalmas olvasnivalóval is szolgál a friss lapszám. Csak pár témát ajánlanánk: hitte vol-

na, hogy egy városban, akár a tömbházak tövében is százféle gomba növekedhet? Tudja, mit kell tenni, ha fagyás veszélyezteti a testi épséget? Hallott már a fényszennyezésről? S vajon milyenek lehetnek a Kelemen-havasok egyedi cseppkövei?

Csak pár témakört kiválasztva hívjuk fel a figyelmet az Erdélyi Gyopár gazdagságára, mely 2012-től nemcsak színes oldalainak számában, hanem témaköreiben is gyarapodott. Az egyre bővülő kínálat tartalmaz túraajánlót, melyben a szerkesztők az osztályok által beküldött javaslatok legjavát gyűjtötték csokorba, ugyanakkor megtaláljuk a tavalyi lapszámok összesített tartalomjegyzékét is. Deák László a múltat veti össze a jellel, Múlt és jelen rovatában kerek évfordulók eseményeit idézi fel, mint ígéri, ezentúl rendszeresen. Új rovattal bővül az Erdélyi Gyopár: gyógynövény-kalendárium lesz ezután minden lapszámban, s az ügy érdekében olyan elismert személyiséget nyertünk meg munkatársnak, tanácsadónak, mint Macalik Ernő.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület kéthavonta megjelenő, természetjárás, honismeret, környezetvédelem témaköröket felölelő kiadványát keresse az EKE-osztályoknál!

Hírek

ROMÁN-MAGYAR FOTÓKIÁLLÍTÁS KEDDEN AZ UTCAI MŰVÉSZETRŐL

■ A Román (január 15.), valamint a Magyar Kultúra Napja (január 22.) alkalmával a Román Fotóművészek Szövetségének szervezésében, a Román Fotográfia Hónapja utolsó napján, 2012. január 31-én kedden fél egykor nyitják meg a magyar opera emeleti előcsarnokában A világban élő román és magyar fotóművészek VI. nemzetközi Fotószalonját, amelynek témája: „utcai művészet”. A kiállítás kurátora Tóth István, a Romániai Fotóművészek Szövetségének elnöke. A bemutatásra kerülő alkotásokat a Romániai Fotóművészek Szövetségének zsűrije (Viorel Simionescu, Balási Csa-

ba és Radu Igazság) 1300 fotó közül válogatta ki. Erre a kiállításra a kolozsvári EKE fotóklubtól is bejutott néhány fénykép. (b. a.)

NEMZETKÖZI DÍJ MEZEI ELEMÉRNEK

■ A Művészeti Múzeum földszinti termeiben látogatható Szathmári Pap Károly – 200 IV. Nemzetközi Fotóbiennálé, ahol Mezei Elemér EKE-tagtársunk a Fotóművészek Nemzetközi Szövetségének különdíját kapta a Nehéz tél című fotójáért. Elemérnek ez a fotója, amellyel a marosvásárhelyi IV. EKE-Art biennálén III. díjat nyert – Február, hol a nyár címmel – már megjelent a 2011. november 26-i Erdélyben. (b. a.)

Az Egyetemi Könyvtárban januárban látogatható fotókiállítás szerzői, Pozsony Ferenc (jobbról) társaságában

ERDÉLYI NÉPVISELETEK ÉS NÉPSZOKÁSOK AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRBAN

■ Erdélyi népviseletek és népszokások címmel nyílt meg az EKE – Kolozsvár 1891 fotóklubjának kiállítása az Egyetemi Könyvtár előcsarnokában január 9-én, Szathmári Pap Károly születésének 200. évfordulója, valamint A Román Fotográfia Hónapja alkalmával. A kiállítást házigazdaként a könyvtár részéről Kovács Eszter nyitotta meg, a ki-

állított anyagot pedig Pozsony Ferenc professzor, a Kriza János Néprajzi Társaság alapító elnöke, az MTA külső tagja értékelte. Az EKE fotóklub részéről Kalló Márta mutatta be a kiállítókat – Bozsoki Adrienn, Deák József, Fazakas Ferenc, Jójárt Endre Tibor, Kalló Márta, Korom Mária, Lőrinczi István és Weber László –, és beszélt a technikai megoldásokról. A kiállítás megtekinthető 2012. február elsejéig.

Februári rendezvények

■ **Február 1. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta ♦ Közgyűlés 18 órától az Apáczai Líceumban.

■ **Február 4. (szombat):** Slamovics ház (10 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Szócs Miklós ♦ Mikesi tó (18 km). Találkozás 8.45 órakor a Széchényi téri 40-es buszmegállóban. Túravezető: Feischmidt János ♦ Meszes-hegység: Grében csúcs, Barlangvölgyi jeges sziklavájt (20 km, 650 m szintkülönbség). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Kiss János.

■ **Február 5. (vasárnap):** Gorbó völgye–Bivalyos–István-forrás (20 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Fazakas Ferenc és Sesták Ildikó ♦ Ifjúsági túra a havasrekettyei vízeséshez személygépkocsikkal. Találkozás 8 órakor a Széchényi téri Flip előtt. Túravezető: László Györgyi.

■ **Február 8. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.

■ **Február 11. (szombat):** Szent Iványi rét (14 km). Találkozás 9 órakor a Széchényi téri 31-es buszmegállóban. Túravezető: Feischmidt János ♦ Özek völgye (15 km). Találkozás 8.45 órakor a Széchényi téri 40-es buszmegállóban. Túravezető: Szabó István (Tubi) ♦ Róka-völgy, Gyalui erdő, Hidegszamos (24 km, 700 m szintkülönbség). Találkozás 9 órakor a monostori végállomáson. Visszatérés távolsági mikrobusszal. Túravezető: Kiss János.

■ **Február 12. (vasárnap):** Bácsi torok (8 km). Találkozás 10 órakor a Széchényi téri 31-es buszmegállóban. Túravezető: Szatmári Béla ♦ Szucság–Hegyes hegy–Nádaspapfalva (20 km, 600 m szintkülönbség). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Vlád Pál.

■ **Február 15. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta ♦ Túravezetők tanácskozása és választmányi gyűlés 17 órától a székházban.

■ **Február 16. (csütörtök):** Vonatos kirándulás Szamosújvárra, a gyógyfürdőre. Találkozás 7.00 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Szócs János.

■ **Február 18. (szombat):** Séta a Bükkben (8 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor ♦ Városlátogatás: Óvár–belváros, ÉNY-i rész–Sétatér. Találkozás 10 órakor Mátyás szülőháza előtt. Túravezető: Szócs Miklós, ♦ Szénafüvek, Morgó, Tekintő, Pokolköz (20 km, 500 m szintkülönbség). Találkozás 10 órakor a kisállomás előtt. Túravezető: Kiss János.

■ **Február 19. (vasárnap):** Péter-forrás (16 km). Találkozás 8.45 órakor a Széchényi téri 40-es buszmegállóban. Túravezető: Szócs János.

■ **Február 22. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.

■ **Február 25. (szombat):** Leányvár (14 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Szabó István ♦ Gorbó völgye–Bivalyos–Cérna-forrás (20 km). Találkozás 9 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Nagy Lajos. ♦ 11 órától EKE-síverseny 14 év alattiak számára Kisbányán. Szervező Veres Ágnes (siverseny@eke.ma, 0723-159000).

■ **Február 26. (vasárnap):** Séta a Bükkben (8 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor. Csucsá–Börvény (Vánatori)–Codrii Vlasinului spálya, személygépkocsikkal, gyalog 15 km. Találkozás 7 órakor a Széchényi téri Flip előtt. Túravezető: Vlád Pál.

■ **Február 29. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.

■ **Március 3. (szombat):** Torockói Farsangtemetés, személygépkocsikkal. Találkozás 10 órakor a Széchényi téri Flip előtt. Túravezető: Vas Géza ♦ Cérna-forrás, Farsang Dóme temetése. Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Szatmári Béla.

■ **Március 4. (vasárnap):** Séta a Bükkben (8 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor.

■ **Március 7. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta ♦ Közgyűlés 18 órától az Apáczai-líceumban.

Infó

- Szolgáltatás napok a székházban: hétfőn, szerdán és csütörtökön 17–18 óra, kedden 11–13 óra között.
- EKE fotóklub: minden kedden 17 órától a székházban.
- Könyvtár: minden csütörtökön 17–18 óra között a székházban. Rendezvényeinkre minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Túravezetők, szervezők elérhetőségei:

- Bagaméri Tibor 0742-776930
- Fazakas Ferenc 0752-640319
- Feischmidt János 0722-542360
- Kiss János 0364-807639
- László Györgyi 0264-544077, 0727-192841
- Nagy Lajos, 0729-835674
- Sesták Ildikó 0264-534202
- Szabó István 0748-140551
- Székely Lavotta 0748-036290
- Szócs János 0742-690881
- Szócs Miklós 0740-061741
- Vas Géza, 0742-659570
- Vlád Pál 0264-435866